

Дехтяр О. Г.

*Івано-Франківський факультет Національного університету
«Одеська юридична академія», здобувач кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАДИ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ У СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Незважаючи на істотне значення засади безпосередності для прийняття процесуальних рішень та їх обґрунтування на підставі особисто сприйнятих та оцінених доказів, питання про коло стадій кримінального провадження, на які поширюється дія цієї засади, у юридичній літературі залишається дискусійним.

Так, одна група вчених вказує на поширення дії засади безпосередності виключно на судові стадії кримінального провадження, чим істотно обмежує її зміст. Зокрема, Б. Т. Безлепкін, В. В. Васін і З.І. Сарбаєв відзначають, що безпосередність виступає засадою судового розгляду. Така позиція ґрунтується на нормативному закріпленні змісту засади безпосередності та віднесенні її як за ст. 257 КПК України 1960 року, так і за нормами КПК більшості країн пострадянського простору (зокрема, ст. 240 КПК Російської Федерації, ст. 286 КПК Республіки Білорусь, ст. 350 КПК Туркменістану тощо) до числа загальних положень (загальних умов) судового розгляду, а не до засад кримінального провадження.

При цьому окремі вчені, поділяючи позицію про поширення безпосередності виключно на судові стадії, розглядають її як одне із загальних положень судового розгляду та заперечують доцільність визнання її в якості самостійної засади кримінального провадження. Зокрема, Є.Г. Коваленко та В. Т. Маляренко визначають загальні положення судового розгляду як «сукупність (систему) процесуальних дій, що спрямовані на виконання основних завдань (принципів) кримінального судочинства» та відносять до їх числа безпосередність судового розгляду (Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: Підручник / Є.Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – с.343). Аналогічну позицію відстоюють Ю. П. Аленін, О. О. Власов, А. А. Кайгородов, Д. А. Мезінов і В. Т. Томін, на думку яких безпосередність виступає загальною умовою судового розгляду.

Інша група вчених обґрунтовує доцільність поширення дії засади безпосередності не лише на судові стадії кримінального провадження, але й на стадію досудового розслідування. Так, визнаючи дію засади безпосередності у цій стадії, Т. Т. Алієв, В. К. Волошина, С. О. Гриненко, Ю. М. Грошевий, Н. О. Громов, О. В. Капліна, О. М. Ларін, В.Я. Лівшиць, Т.М. Мірошниченко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, Л. Д. Удалова, Д.В. Філін, В. М. Хотенець, В. П. Шибіко і В. Д. Шундіков вказують на наявність істотних обмежень в її реалізації у цій стадії. Така позиція зумовлена тим,

що докази підлягають особистому сприйняттю та оцінці не лише у ході судового провадження, але й під час досудового розслідування.

Поділяючи таку позицію, окремі вчені не лише визначають форми прояву засади безпосередності під час досудового розслідування, але й звертають увагу на важливість її реалізації у цій стадії кримінального провадження. Так, А. Н. Склізов відзначає, що «принцип безпосередності – обов'язковий елемент змагальної форми кримінального процесу, тому повинен слугувати орієнтиром у виборі засобів досягнення мети (призначення) кримінального судочинства, у тому числі й у досудовому провадженні» (Склізов А. Н. Принцип непосредственности уголовного судопроизводства: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Антон Николаевич Склізов. – Владивосток, 2007. – с.133).

Нормативне закріплення безпосередності у новому КПК України зумовлює необхідність перегляду кола стадій кримінального провадження, на які поширюється її дія. При цьому потрібно звернути увагу на те, що п. 16 ч. 1 ст. 7 і ст. 23 КПК України закріплюють безпосередність дослідження показань, речей і документів в якості однієї із загальних засад кримінального провадження. Кримінальне провадження у п. 10 ч. 1 ст. 7 КПК України визначається як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, що дозволяє стверджувати про поширення дії засади безпосередності дослідження показань, речей і документів не лише на судові стадії кримінального провадження, але й на досудове розслідування. Хоча ст. 23 КПК України розкриває основні елементи змісту цієї засади лише стосовно судових стадій, проте ч. 1 ст. 7 КПК України закріплює, що зміст та форма кримінального провадження повинна відповідати загальним засадам кримінального провадження. У зв'язку з цим потрібно погодитися з думкою Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної, які відзначають, що «механізм дії принципу безпосередності, обумовлений нормативним змістом його структурних елементів, у цілому єдиний для всього кримінального процесу. Відмінності у його реалізації на тій чи іншій стадії пов'язані з рівнем гарантій даного принципу, які, у свою чергу, залежать від специфіки кримінально-процесуальної діяльності на відповідному етапі кримінального судочинства» (Кримінальний процес: підручник / [за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної]. – Х.: Право, 2010. – с.66).

Таким чином, під час судового розгляду у першій інстанції засада безпосередності дослідження показань, речей і документів реалізується у повному обсязі з урахуванням особливостей, визначених нормами КПК України, а її реалізації в інших стадіях кримінального провадження, у тому числі й під час досудового розслідування, притаманна істотна специфіка, зумовлена значною кількістю винятків із загальних правил щодо особистого сприйняття та оцінки доказів.